

Poznań, dnia 05.09.2023r.

prof. zw. dr hab. Zbyszko Melosik
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej
magister Katarzyny Ślani
Młodzieżowi liderzy – studium aktywności społecznej młodych ludzi.
Perspektywa pedagogiczna

We współczesnej Polsce istnieje, co wielokrotnie podkreśla się w różnego typu debatach i publikacjach, zjawisko określane mianem kryzysu aktywności społecznej młodych ludzi. Twierdzi się, że nie są oni zainteresowani podejmowaniem działań na rzecz społeczeństwa, cechuje ich „wycofanie” się i postawa defensywna, niekiedy funkcjonowanie na granicy różnych patologii, a przede wszystkim konstruowanie swojego stylu życia w przestrzeni medialnej i pop-kulturowej, w przestrzeni konsumpcji. To tam w coraz większym stopniu sytuowane są aspiracje młodych ludzi w odniesieniu do uczestnictwa i ich poczucia samorealizacji. Z drugiej strony, często zdarza się, że to przyjęty przez dorosłych typ relacji z młodymi ludźmi (zarówno w szkole, jak i w rodzinie), oparty niekiedy na „mechanicznej władzy” demotywuje młodzież i ogranicza jej aspiracje w sferze partycypacji i kreowania przestrzeni społecznej.

Istnieje jednak także grupa młodych ludzi, których świadomość i podejmowane aktywności nie wpisują się w powyższy opis; przyjmują oni rolę zdecydowanych i aktywnych podmiotów w sferze aktywności społecznej - stają się liderami w tym zakresie, Dlatego też, szczególnie ważne i godne aprobaty są wszelkie próby zrozumienia tożsamości takich ludzi, ich sposobów myślenia i działania, gotowości do partycypacji społecznej. Recenzowana praca doktorska magister Katarzyny Słani wpisuje się w to moje przekonanie, w konstruktywny sposób podejmując problem aktywności społecznej młodzieżowych liderów. Punktem wyjścia jej analiz i badań jest dostrzeżenie – jak to ujmuje Autorka – „potrzeby pogłębienia tematyki liderstwa oraz partycypacji dzieci i młodzieży, zarówno w sensie teoretycznym, jak i praktycznym” (s. 6). Magister Katarzyna Słania w świadomy przy tym sposób wpisuje swój doktorat w tą tradycję pedagogiki społecznej i krytycznej, której celem jest zmiana społeczna; pisze o tym następująco – „można więc ukazywane badania i całą dysertację określić jako zaangażowaną społecznie” (s. 7). Stwierdzę jednak przy tym od razu, że mimo jasnej orientacji na wartości, Autorka doktoratu skutecznie unika jakiegokolwiek „moralizatorstwa”; doktorat nie zawiera też promocji określonej ideologii.

Praca doktorska mgr Katarzyny Słani wnosi bez wątpienia wkład w polską literaturę przedmiotu dotyczącą aktywności społecznej młodych ludzi i przyjmowania przez nich roli liderów; można ją jednak również usytuować na tle międzynarodowych publikacji w tym zakresie, których reprezentatywnymi przykładami są na przykład: Melissa Brough, *Youth Power in Precarious Times. Reimagining Civic Participation* (Duke University Press, 2020), Martyn Barrett, Dimitra Pachi, *Youth Civic and Political Engagement* (Routledge 2019), czy *Youth Civic Engagement in a Globalized World: Citizenship Education in Comparative Perspective*, red. Catherine Broom (Palgrave Mcmillan, 2017) lub *Critical Leadership Praxis for Educational and Social Change*, red. Katie Pak, Sharon M. Ravitch, (Teachers College Press, 2021).

Doktorat mgr Katarzyny Słani składa się z wprowadzenia, trzech części, wniosków, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i aneksu. Struktura dysertacji jest

przejrzysta, poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego, tworząc logiczną całość. We wprowadzeniu Autorka w sposób rzeczowy prezentuje pole problemowe swojego doktoratu oraz jego założenia; jest ono napisane bardzo kompetentnie. Składająca się z trzech rozdziałów część pierwsza, zatytułowana jest „Teoretyczne podstawy młodzieżowego liderstwa i aktywności społecznej młodych ludzi”. Rozdział pierwszy dotyczy liderstwa i przywództwa, w kontekście pojęć i kategorii, teoretycznych koncepcji i typologii, uwarunkowań i przyjmowanych orientacji życiowych. Jest to rozdział bardzo nasycony treścią a jednocześnie znakomicie ustrukturyzowany; pokazujący przy tym problem przywództwa z perspektywy różnych dyscyplin naukowych (socjologii, politologii, pedagogiki, psychologii). Mgr Katarzyna Słania wykazuje w nim słusznie, że kategorie liderowania i przywództwa stanowią społeczne konstrukcje; nie mają charakteru esencjalnego czy uniwersalnego.

W rozdziale drugim Autorka podejmuje w sposób bardzo rzeczowy i systematyczny – w różnych aspektach - problem partycypacji społecznej i prospołeczności, a także istniejących podstaw prawnych w tym zakresie. Ponadto przedstawia ona tutaj bardzo interesujące przykłady aktywności społecznej dzieci i młodzieży w wybranych krajach – na przykład w Australii, Estonii, Nikaragui, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii (w ten sposób praca uzyskuje wyraźny wymiar porównawczy). Z kolei bardzo dobrze napisany rozdział trzeci poświęcony jest analizie roli rodziny i szkoły w rozwoju postaw obywatelskich, samorządności i demokracji (i on posiada swój wymiar porównawczy). Mgr Katarzyna Słania trafnie eksponuje tutaj znaczenie procesu socjalizacji w rozwoju obywatelskości młodych ludzi oraz zasadnie umieszcza to zagadnienie w kontekście twórczych orientacji życiowych oraz „świata wartości”.

Stwierdzam, że część teoretyczna doktoratu stoi na bardzo wysokim poziomie merytorycznym, świadczy jak najlepiej o wiedzy Autorki i jej kompetencji w zakresie konstruowania poprawnej, dobrze uargumentowanej i logicznej naukowej narracji. Potwierdza ona erudycję mgr Katarzyny Słani i jej kompetencje w zakresie

dokonywania naukowej syntezy i swobodnego poruszania się poprzez jasno wyselekcjonowane pola problemowe, również i w kontekście interdyscyplinarnym. Dodam, że część ta, napisana ze znanstwem i przy wykorzystaniu bogatej literatury przedmiotu, stanowi pogłębione i istotne wprowadzenie dla części badawczej doktoratu.

Część druga nosi tytuł „Metodologiczne podstawy badań własnych”. Jest to rozdział pod każdym względem dobrze napisany, stanowiący kompetentny punkt wyjścia do przeprowadzonych przez Autorkę badań empirycznych. Przedstawia w nim mgr Katarzyna Słania problemy definicyjne, przedmiot i cel badań oraz problemy badawcze, jak również strategię badań, metody, techniki oraz dobór próby badawczej. Stwierdzam jednoznacznie, że wykorzystane przez doktorantkę procedury badawcze spełniają wszystkie kryteria poprawności naukowej, dając duże możliwości w zakresie wielokontekstowej analizy tytułowego problemu pracy. Autorka wykorzystała podejście jakościowe (wywiad semi-strukturyzowany, wywiad fokusowy/zbiorowy), uznając – za Krzysztofem Rubachą - że pozwala ono na głęboki opis „edukacyjnego doświadczenia oraz opis subtelnych i niemożliwych do uchwycenia przez badania ilościowe zjawisk życia codziennego” (s. 112). Podobnie pozytywne oceny formułuję w odniesieniu do poprawności doboru próby badawczej (21 liderów – 13 mężczyzn i 8 kobiet oraz 4 osoby wspierające działalność młodzieżowych liderów, zamieszkujące obszar województwa śląskiego). Rozdział metodologiczny świadczy o dużej dojrzałości badawczej doktorantki.

Część trzecia doktoratu zawiera wyniki badań; ich analizę i interpretację („Młodzi liderzy – charakterystyka, obszary działalności i uwarunkowania aktywności młodych ludzi”); w pięciu trafnie wyróżnionych przez autorkę wymiarach czy blokach tematycznych i odpowiadających im pięciu rozdziałach: pojmowania liderstwa, zaangażowania społecznego młodych liderów, pozytywnych i negatywnych aspektów działalności lidarskiej, rodzinnych uwarunkowań aktywności młodych liderów, stosunku młodzieży i dorosłych do aktywności społecznej.

Stwierdzam, że mgr Katarzyna Słania znakomicie radzi sobie w tym rozdziale zarówno ze zgromadzonym materiałem badawczym, jak i tekstem. Narracje Autorki są tutaj szczegółowe, pogłębione, systematyczne i rzetelne; bez wątpienia wymagały ogromnego wkładu pracy. Co ważne, narracja, choć szczegółowa jest ciekawa; wykorzystane wypowiedzi uczestników badań są znakomicie dobrane i bogate w treści. Podobnie wysoko oceniam dokonywane przez Autorkę interpretacje; bardzo bogate znaczeniowo (co szczególnie jest widoczne w podsumowaniach mających miejsce na końcu każdego bloku tematycznego). Uzyskany obraz liderstwa młodzieżowego jest bardzo przekonujący i stanowi ważny wkład w nasze rozumienie badanego problemu; w tym kontekście uznaję doktorat mgr Katarzyny Słani za bardzo nowatorski.

Dodam, że uczestnictwo w aktywnościach społecznych i liderowanie młodych ludzi nie jest przez Autorkę idealizowane; pokazuje ona jego różne, również i niezbyt optymistyczne konteksty – to stanowi dodatkowy walor pracy. Dostrzec to można na przykład we fragmentach zatytułowanych „Czynniki demotyujące młodzieżowych liderów do podejmowania aktywności” oraz „Problemy i trudności młodzieżowych liderów”, jak również we fragmencie dotyczącym sposobów radzenia sobie młodzieżowych liderów z sytuacjami trudnymi (związanymi z ich negatywnymi doświadczeniami z dorosłymi i rówieśnikami oraz z niskim angażowaniem się wielu młodych ludzi, funkcjonujących w środowisku, w którym działają liderzy). W ostatnim bloku tematycznym podnosi Autorka również problem kryzysu uczestnictwa w życiu społecznym/obywatelskim/publicznym.

Będąc pod dużym wrażeniem poziomu naukowego doktoratu oraz dojrzałości narracji Autorki, chciałbym jednak w tym miejscu zastanowić się razem z nią nad możliwością koncepcyjnego wzbogacenia doktoratu poprzez wprowadzenie kilka jeszcze teorii i kategorii (nie postrzegam tego jako zarzut; jest to wyłącznie skutek moich własnych preferencji teoretycznych). I tak można zadać pytanie, w jakim stopniu dyskusja nad partycypacją i liderowaniem młodzieży może zostać wzbogacona przez założenia teorii Michela Foucaulta, a przede wszystkim jego triady

wiedza/prawda/władza? Podobnie, można podjąć próbę umieszczenia owej partycypacji i liderstwa w kontekście teorii Pierre'a Bourdieu i jego kategorii kapitału kulturowego (np. czy gotowość i sposób uczestnictwa jest związana z pochodzeniem społecznym czy wykształceniem rodziców). Ponadto, można by się zastanowić w jakim stopniu kryzys uczestnictwa wielu młodych ludzi w życiu publicznym wynika ze wspomnianego na wstępie mojej recenzji preferowania angażowania się w przestrzenie kultury popularnej, konsumpcji i mediów. To w tych przestrzeniach – jakkolwiek byśmy tego nie oceniali – bardzo wielu młodych ludzi urzeczywistnia swoje aspiracje w zakresie samorealizacji, codzienności i akceptowanego przez siebie stylu życia. Problemy te pojawiają się w doktoracie w dalekim tle; co jest zrozumiałe bowiem nie jest to przedmiotem badań Autorki. Ale problem ten jest warty przedyskutowania.

W ostatniej części mojej recenzji pragnę stwierdzić z pełnym przekonaniem, iż recenzowana rozprawa doktorska stoi na bardzo wysokim poziomie merytorycznym – i to zarówno w kontekście przyjętych przez Autorkę założeń teoretycznych i metodologicznych, sposobu przeprowadzenia badań, narracji oraz argumentacji, jak i konkretnych rezultatów analitycznych. Magister Katarzyna Słania prezentuje się w niej jako dojrzały młody naukowiec, który potrafi samodzielnie rozwiązać podjęty przez siebie problem badawczy, który bardzo swobodnie porusza się po poszczególnych – wchodzących w zakres doktoratu – zagadnieniach; wreszcie, który potrafi komunikatywnie i precyzyjnie wyrażać swoje myśli i przedstawiać swoje linie argumentacji. Jej przygotowanie teoretyczne i metodologiczne oraz zdolność do konstruowania naukowej narracji spełniają wszystkie akademickie standardy.

Stwierdzę też ponownie, że literatura wykorzystywana przez Autorkę jest bardzo rozległa i reprezentatywna dla podjętego problemu oraz znakomicie wykorzystana, a analizy i interpretacje – zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej - są dobrze osadzone w starannie dobranych kategoriach teoretycznych, jak i w wyznaczonej przez tytułowy problem logice pracy.

W konkluzji stwierdzam, że magister Katarzyna Słania - jako Autorka recenzowanego przeze mnie doktoratu – jest wszechstronnie wykształconym naukowcem, o pogłębionej świadomości teoretycznej i badawczej. Potwierdziła w nim również swoje kompetencje do prowadzenia dyskursu naukowego. Stwierdzam też z pełnym przekonaniem, że problem badawczy postawiony przez mgr Katarzynę Słanię jest wartościowym problemem naukowym. Autorka recenzowanego doktoratu rozwiązała go samodzielnie i zgodnie z obowiązującymi we współczesnej nauce regułami. Zrealizowała ona wszystkie założone cele badawcze i uzyskała konkretne, ważne rezultaty analityczne. Jej praca doktorska stoi na bardzo dobrym poziomie merytorycznym. Jest to oryginalne dzieło, które stanowi niezaprzeczalny wkład Autorki w wybrane przez nią pole problemowe. Rozprawa dowodzi też bardzo wysokiej ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki, zarówno w zakresie pedagogiki, jak i nauk społecznych.

Stawiam więc wniosek o dopuszczenie mgr Katarzyny Słani do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony. Z uwagi na wysoki poziom doktoratu stawiam też wniosek o druk jego skróconej wersji w formie książkowej.

Zbyszek
Jurek